

A reformátorok királytükre – alkotmány és kormányzás a protestáns gondolkodásban

SZABÓ ZSOLT

Tanulmányom három részből áll: először a protestáns, elsősorban református teológia államfelfogásának elemeit mutatom be általánosságban,¹ majd egy 16. századi magyar református szerző, Pataki Füsüs János munkája alapján az ideális uralkodó képét Bethlen Gábor református fejedelem ábrázolásában az első magyar nyelven íródott államelméleti mű kapcsán, végül a modernitás időszakából egy gyakorló református államférfi, a modernitás-kritikus Abraham Kuyper holland miniszterelnök munkásságát idézem fel röviden.

Protestant Reformers' Mirror of Princes – Constitution and Government in the Protestant Thinking

The article gives an overview on the Protestant thoughts about governance in different time periods. First, the elements of the state concept of the Protestant, especially Reformed theology will be present, based on Luther's and Calvin's ideas. Then, an early Hungarian author's work is elaborated from the 16th century: János Pataki Füsüs described the ideal king's image in his book dedicated to Gábor Bethlen, Prince of Transylvania, being the first Hungarian-language work on state theory. Finally, as from the period of modernity, the author reiterates the work of a practicing Reformed statesman, the modern-critic Dutch Prime Minister, Abraham Kuyper.

A common idea in the authors is that the main task of the state in all ages is to enforce or at least give effect to the teaching of the Bible, which is based on universal love. Thus, the public good sought by the state extends not only to Christians but to the whole mankind. For a believer, the state and government form is a secondary issue, it is more important to obey God's law.

I.

Az állam és a világi kormányzat protestáns felfogásáról szólva a protestáns teológia alap gondolatából kell kiindulni: az üdvösségünk nem a földi jó cselekedetek

¹ Részletesebben lásd: SZABÓ 2013, 24–30.

által a mennyben, hanem Jézus Krisztus kegyelme által már itt a földön is elnyerhető. A földi élet lehetőséget jelent Isten tervének kibontakozására, az Úrtól kapott lehetőségeket, talantomokat fel kell használnia azoknak, akik ezt az Úrtól megkapták, éppen az Úr dicsőségére. A szorgalommal elért öröm kedves az Istennek, a közösségért, másokért tenni akaró fáradságnak a gyümölcse a boldogabb élet. A földi élet nem tobzódás, de nem is siralomvölgy, hanem lehetőség Isten ajándékainak elfogadására és kibontakoztatására.

Az államnak ezt kell elősegítenie: támogatni az Istennek tetsző, boldog életet, Isten Bibliában kinyilatkoztatott törvényeinek érvényre jutását. A világi királyság, ha megfelelő, Isten királyságának védője és előhírnöke Kálvin szerint. Másfelől az állam erőszak-monopóliuma bűneink következménye: bűneink miatt rendelte az Úr a világi kormányzást az emberek fölé, ilyesmi az édenkertben nem volt – ott az első emberpár közvetlen kapcsolatban volt Istennel, sem bűn, sem büntetés nem volt. Az emberben lévő gonosz miatt itt a földön szükség van az állam védelmére az erőszakkal szemben, az emberek együttélése, biztonsága érdekében.

Luther szerint ennek megfelelően kétféle felsőbbség van, az egyik (az egyház) az ige, a másik (az állam) a kard erejével hat. Azonban mindkettő felett Isten az úr. Kard azok miatt kell, akik nem lesznek engedelmesek és jámborak az igétől. A kard hatalma mindenkire vonatkozik, a hívőkre is, a törvényeket nekik is be kell tartaniuk. Igaz keresztyén állam a valóságban nincs, ha mindenki keresztyén, azaz Krisztus-követő lenne, nem lenne szükség államra sem. Luther – nem lévén jogász – nem épített fel államtant, úgy véli, mivel a Szentírás nem ír részletesen arról, hogy hogyan kell kormányozni, ebben a „pogány”, ókori szerzőkre lehet támaszkodni, és a józan észre.²

„A parancsolás jogát az emberi nem javára Isten rendelte” – mondja Kálvin, aki ugyanakkor az önkéntes jogkövetést helyezi a kényszer elé: a hívő ember engedelmességgel tartozik a világi felsőség felé, amely Isten megengedő akaratából kormányozza a népet. A forradalmi, hatalommal szembehelyezkedő, lázadó utat Kálvin elutasítja. Szintén elutasítja az általa „rajongóknak” nevezett anabaptisták tanítását, amely szerint az evangéliumban megígért szabadság és tökéletesség miatt a keresztyéneknek a világi, polgári hatalomnak nem kell engedelmeskedni.

Ugyanakkor az uralkodói hatalom választott „néptől szerzett” testületek általi korlátozását, azaz a hatalommegosztást kívánatosnak tartja. Fő művében, az *Institutió*-ban olvassuk: „Mert ha vannak most a néptől szerezve, amelyek a királyok önkényének korlátozására vannak felállítva, aminők hajdan a [...] római konzulokkal szembeállított néptribunok, vagy az athéniek senatusával szemben a demarkhusok, és aminő hatalommal talán a mostani viszonyok közt működik egyes országokban a három rend, mikor országgyűléseket tartanak, annyira nem vagyok az ellen, hogy ezek kötelességszerűen közbelépjenek a királyok dühöngő önkényével szemben, hogy inkább, ha ők az erőszakosan önkényeskedő és a föld népét sanyargató királyokkal szemben gyáván meghunyászkodnak, hallgatásukat, képmutatásunkat elvetemült hitetlenségnek állí-

2 BIRKÁS 2011, 48.

tom, mivel álnokul elárulják a nép szabadságát, noha tudják, hogy Isten rendelte őket védőül.”³ A modern hatalommegosztás elmélete bontakozik itt ki e sorokban.

A következő sarkalatos pont a protestáns alkotmányeszmé rendszerében állam és egyház szétválasztása. Luther keményen kritizálta a katolikus egyházat, és a pápát, hogy világi hatalomra tör, ami nem feladata. A szekularizáció tehát nem a polgári forradalmak időszakának hozadéka, hanem már jóval korábban, a reformáció során megjelent. Állam ne szóljon az egyház dolgába, és fordítva. Sem egyház, sem állam nem mindenható, hiszen egyedül Isten az. Mindkettő egyenlő mértékben Isten szolgálja Kálvin szerint, így együtt kell működniük anélkül, hogy uralnák a másikat. Az állam és egyház elválasztása a hatalmi ágak elválasztásának, a hatalomkoncentráció elkerülésének is előképe. A Kálvin nevéhez fűződő, népszavazással elfogadott genfi egyházalkotmány is ezen az elven nyugodott.

A reformáció hozta el a szabadságjogok gondolatát is. Szathmáry Béla írta egyik tanulmányában: a reformáció eloldotta, felszabadította az egyént a hivatalos egyház fennhatósága alól, és csak Krisztus tekintélyének rendelte alá.⁴ A Krisztus-követő ember szabad a bűn terhétől. Ez volt a szabadságjogok megjelenésének és térnyerésének valódi kezdete, és nem a felvilágosodás, az angol polgári forradalomban ez a gondolat győzelemre is jutott. Az igazi szabadságot az ember Istentől kapja, tehát nem az uralkodó adja, így nem is korlátozhatja azt. A szabadságjogok közül vallásszabadság a protestáns gondolkodásban alapvető fontosságú, hiszen a reformátorok szerint ez teszi lehetővé az Isten valódi rendelése szerinti istentiszteletet. Semmilyen világi hatalom nem gátolhatja meg a hívő embert az Istennek hit általi engedelmisségében. Az ideális kormányformában Kálvin szerint „a szabadság a megfelelő mérséklettel párosul, és tartósságra van berendezve”.⁵

Ezzel szoros összefüggésben áll a jogegyenlőség már a 16. századot megelőzően is ismert, a husziták, majd levellerek által is hangoztatott elve. Minden ember egyenlő, nincsenek előjogok, sem a világi társadalomban, sem az üdvösséghez való jutásban. A tisztségeket választással kell betölteni, ahogy a lelkészeket, presbitériumokat a mai napig választják a református egyházban. A demokrácia, választott polgári kormány tételéig azonban Kálvin nem jut el, ám az egyházi tisztségeket választás útján látta helyesnek betölteni, ezen alapul a mai napig a református egyház szervezete.

Látható, hogy a protestantizmus és a kálvinizmus is, nem pusztán teológia, hanem életszemlélet. A kálvinista ember nem zárkózik be, hanem részt vesz a közügyekben, és elősegíti azokat az emberek javára, és nem a saját, hanem Isten dicsőségére. Egyszerre az isteni és a földi királyság polgára. Az abszolút szuverenitás sem a királyt, sem a népet nem illeti meg, mert az egyedül Istené.

A jogállami gondolkodás csíráit is a protestáns gondolkodásban találjuk meg. Kálvin szerint „a törvény a néma felsőbbség, a felsőbbség pedig élő törvény”. A felsőbbség tehát nem mentes a földi kötelekektől. Kálvin jogász is volt, ez tükröződik Kálvin-törvények

3 KÁLVIN 1910, 777–778.

4 SZATHMÁRY 2009.

5 SZABÓ 2013, 26.

szerepéről vallott felfogásában. A törvényeket az állam egyik legfontosabb, „központi” kategóriájává teszi. E törvények pedig a felsőbbiséget és a „népet” egyaránt kötik. Ez a dimenziója munkáságának már közvetlen az alkotmányeszme felé mutat. Takács Imre alkotmányjogász szerint a genfi polgárság 1541-es szavazásával elfogadott „kálvini alkotmány” példaként állt Rousseau számára is.⁶ Olyannyira, hogy a referendum útján történő alkotmányozás gondolatát a felvilágosodás filozófusa tulajdonképpen a genfi példából merítette.

Kálvin főművében, az *Institutió*ban egy egész fejezet szól a polgári kormányzatról, ahol e gondolatokat részletesen is kifejti, Luther állameszméje pedig a fejedelmek megrendelésére készített szakvéleményeiből bontakozik ki.⁷

II.

Luther és Kálvin korából nagyjából száz évet és néhány száz kilométert keletre ugorva térben és időben lássunk egy példát egy magyar protestáns, református gondolkodóra. A királytükör vagy fejedelmi tükör az ókortól fogva, a középkorban is ismert műfaj, az ideális uralkodót írja le. Legismertebb művelői Erasmus és Machiavelli. A reneszánszban is kedvelt irodalmi műfaj volt a jó és igazságos fejedelemről, annak neveléséről szóló írás. Szent István intelmei is ebbe a műfajba sorolhatók.

Ilyen az első magyar államelméleti műnek tekinthető *Királyoknak tüköre* című alkotás is, amely Pataki Füsüs János Heidelbergben tanult protestáns ungvári prédikátor tollából, 1622-ben született, és négy évvel később jelent meg Bártfán. A szerző könyvét Bethlen Gábornak ajánlotta, akiben az ideális fejedelmet látta. Közvetett értelemben politikai propaganda-műnek is felfogható: a magyarországi protestáns főnemességet igyekezett megnyerni Bethlen törekvéseinek.⁸ Szenczi Molnár Albert, a heidelbergi peregrinusok⁹ főalakja személyesen támogatta, ajánló verssel segítette a mű kiadását.

A mű a magyarországi alkotmányos berendezkedés, az uralkodói hatalom legitimitásának és korlátainak, a rendi társadalom szerkezetének kérdéseivel foglalkozik. A szerző hosszan elmélkedik a fejedelmi hatalom törvényes (rendi) korlátairól, fenntartva annak lehetőségét, hogy a „kegyes” fejedelem ezeket, ha az érdekei szerint értelmezett vallási törvényekkel ellentétesnek érzi, semmisnek tekintheti. Bethlen Füsüs számára potenciális magyar király, egy új ország református uralkodója, Füsüs pedig ennek ideológusa. A törvénytisztelő, Istenfélő, alattvalói javát kereső király képe rajzolódik ki a királytükörben, amely tudatosan is ellenpontozza az oszmán kapcsolatokkal rendelkező Bethlen „mohamedán Gábor” toposzát. Füsüs nem veti fel a kérdést,

6 KUKORELLI 2007, 231.

7 Részletesebben lásd: BIRKÁS 2011.

8 VINCZE 2013, 69–81.

9 Heidelberg egyeteme a 16. század végén vált a magyar protestáns egyetemjárás fő célpontjává, és maradt 1622-ig, a harmincéves háború pusztításáig. Az egyetem történetéről, magyar kapcsolatairól részletesebben lásd: SZABÓ 2017, 45–49.

hogyan lehet-e az uralkodónak ellenszegülni, mivel a királytükör műfajánál fogva nem ellenállástan, s nem az alattvalók jogairól, hanem az uralkodók kötelességeiről szól.

A mű kompozíciója, amelyet csupán témám vonatkozásában vizsgállok, bonyolult erkölcsstani konstrukción alapul: a fejedelmi erények rendszerét írja le, amely meghatározza a fejezetek sorrendjét és összefüggéseit is, és amelyet leginkább a könyvhöz mellékelt táblázat segítségével lehet áttekinteni. A tizenkét fejedelmi erény szimbóluma például tizenkét drágakő. Az elsődleges erények Istenre, illetve embertársaira tartoznak, ezek az isteni félelem (timor Dei), illetve az igazság (justitia). Az ezekből származó 12 erény pedig: erősség (fortitudo), szorgalom (industria), serénység (celeritas), okosság (consilium), ártatlanság (innocentia), mértékletesség (temperantia), nyájaság (facilitas), ékesszólás (prudens eloquentia), állhatatosság (fidelitas), kegyelmesség (clementia), méltóság (authoritas), mértékletes szerencse (fortuna). Ezek szoros kapcsolatban, átfedésben vannak a biblikus erkölcsi értékekkel.¹⁰

Füsüs szerint az uralkodó elsődleges feladata a törvények kibocsátása. Törvények nélkül az emberi társadalom a gonoszság prédájává válik, a közönséges polgári társaság pedig elpusztul. Bár Isten törvényei önmagukban tökéletesek, „az szép rendelesekből küszármazó egységnek okáért” azokkal egyező emberi törvényekre is szükség van, amelyek uralkodókra és alattvalókra egyaránt vonatkoznak.

A törvény mindenkire vonatkozik, az uralkodókra is. Az istenfelő király „az ő hatalmában nem nézi azt, mit cselekedhetik ő meg, hanem inkább azokra figyelmeztet, az melyek az törvényektől megengedett szabadok. Mert nem minden az mit cselekedhetik az király, és más hatalmas uralkodó, szabad ő nékie.” Az önkorlátozó szabadság, a szabadság és felelősség egysége a protestantizmus központi gondolata. A bibliai „minden szabad nekem, de nem minden használ” államelméleti parafrázisa ez. A „princeps lege solutus est. Az fejedelem szabad az törvénytől” abszolutista gondolatának cáfolására építi Füsüs a dedikációt, illetve a könyv első részét. „Ha az király az törvényt által hágja, tisztit mindjárt elhagyja, az respublicát erőtlentíti.” A bevezetőben pedig ezt olvassuk: „Az Isten immár meglátogatta az országot, melyben megdicsőítettik. Olyan királyt adott, ki az törvényekből igazán itili az országot.”

Az uralkodó és a törvény viszonyáról Füsüs így ír: „[N]incsen nagyobb királyi dolog, mint az törvények alá adni magát, és az mi nem szabad, ha megcselekedhetné is, attól magát megtartóztatni, hogy így az népnek az törvény és ország jó rendelésének megtartására való fényes tüköre és jó példaadója lehessen.” Az előjárók dolga pedig, hogy a fejedelmet erre figyelmeztessék. Az ország siralmas állapotának oka sem egyéb, hanem hogy „elfogyatkoztanak az jó gondviselők és magisztrátusok, kik az uralkodókat, az népet és minden egyéb rendeket jókká tehetnék”. Ez utóbbi szerepet szánja Vincze Hanna szerint Füsüs saját szövegének.¹¹

Füsüs királytükrének visszatérő gondolata, hogy az uralkodónak elsősorban önmagán kell uralkodnia, hogy ily módon tükröt tartson alattvalóinak is: „Azt mondom,

10 „A lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás. Az ilyenek ellen nincs törvény.” Pál levele a galatákhoz, 5. rész, 22–23.

11 VINCZE 2013, 71.

hogy világbíró Sándor nagy monarcha volt, de aki magát meggyőzi, élőlöttem nagyobb önánál.” Az indulatokon való uralkodás azt is jelenti, hogy nem enged a törvények megszegésére ösztönző késztetéseinek: ne legyen olyan a törvény, mint a póknak hálója, amelyben az „alázatosság s igyefogyottak” fennakadnak, a király pedig „elszakasztván által mégyen rajta”. Azokra az országokra, ahol ez a „fene vad természetű szokás fészket ver”, romlás következik, annak az országnak pedig, amelyben a törvényeket megtartó és megtartató „király és utána való uralkodók, mint az ragyogó nap és az tündöklő hold az több csillagok között, fénylenek [...] bővelkedéssel való előmeneteli vagon”.

Füsüs célja kettős: dicséri a fejedelem tetteit, de emlékeztetni is kívánja kötelességeire: „Halandó Bethlen, megemlékezzél arról, hogy az gonosz szerencsének idején oly egyenes erkölcsöt viselj, nemkülönb az minéműt az jó szerencsének idején viselsz, olyat tudniillik, az mely az mód nélkül való vigasságtól mértékletes légyen.” Máshol ezt olvashatjuk: „Istentől és az emberektől Isten után nem az kereskedésre emeltetnek fel az uralkodók, midőn valamely méltóságnak tisztiben állattatnak, hanem az Isten tiszteletinek és az emberek oltalmazásának szolgálatjára, hogy az ő alattok valóknak jó példaadói legyenek. Mert kereskedni az polgári társaságnak birodalmával nemcsak rút dolog, hanem nagy vétek és iszonyú gonoszság.”

Említést érdemel még a protestáns királytükör műfajában a szintén Heidelbergben tanult protestáns prédikátor, Prágai András: *Fejedelmeknek serkentő órája* címmel 1628-ban megjelent műve, amely azonban valójában egy katolikus mű, Antonio de Guevara *Relox* című könyvének fordítása, egyben a reneszánsz kori magyar próza egyik csúcsteljesítménye.¹² A mű a spanyol Antonio de Guevara száz évvel korábban, 1529-ben megjelent fiktív Marcus Aurelius életrajzának magyar változata. Guevara munkája Magyarországon nem spanyolul, hanem Johann Wanckel Németországban többször is kiadott, igényes latin fordítása útján vált ismeretessé *Horologium principum* címen.

III.

Végül újabb két és fél évszázadot ugorva az időben vizsgáljuk meg egy gyakorló református politikus és gondolkodó pályáját. Abraham Kuyper 1837. október 29-én született (180 éve), és 1901 és 1905 között Hollandia miniszterelnöke volt. Kuyper református teológiai doktor, újságíró és politikus volt egy személyben, azaz igazi közéleti kálvinista. Ő alapította a ma is működő amszterdami Vrije Universiteit-et, azaz Szabad Egyetemet, amely mind az egyháztól, mind az államtól szabad volt. Értekezését Laski János lengyel református és Kálvin tanainak összehasonlításából írta, és egyértelmű vonzalmat mutatott a liberálisabb Laski iránt. *A kálvinizmus politikai jelentősége* című munkáját ezzel az alcímmel jelentette meg 1874-ben: *A kálvinizmus mint az alkotmányos szabadságok alapja és biztosítóka*. Ebben kifejti történeti adatokkal

¹² A mű elemzését lásd például: BÁN 1958.

és a korabeli teológiai, filozófiai és jogbölcseleti nézetek elemzésével, hogy a kálvinista rendszerből igazi alkotmányos közjog származik.¹³

Modernizmuskritikájának lényege, hogy a modernitás nem ad választ az ember alapvető kérdéseire, nem foglalkozik a bűn, az imádság, a hit kérdéseivel, és egy kifacsart citromhoz hasonlította, szemben a hagyományos keresztyén értékekkel és a Bibliával, amelyek nem elavultak, hanem mindig aktuálisak, minden kor számára élők és relevánsak. Hollandia nemzeti öntudatát, újrafelfedezését adta meg a reformáció vívmányaihoz való visszatéréssel egy olyan időszakban, amely nem aranykor-ként vonult be a történelembe.

Kuyper állam és egyház elválasztását szorgalmazta, szemben az akkor jellemző összefonódással, bár ő maga mindkettőben meghatározó befolyást gyakorolt, és el-lenezte a holland református egyház centralizációs törekvéseit. A 19. század utolsó éveiben követőivel kivált a holland református egyházból a kálvinista tanokhoz való visszatérés jegyében. Ez a holland Keresztyén Reformált Egyház megalapításához vezetett.

A *Mi programunk* című művében olyan programot hirdet, amely Hollandia első igazi néppártját, a francia forradalom eszméivel szemben álló Antiforradalmár Pártot is létrehozta. Kuyper ebben korszerűen ötvözte a teológiát, a politikaelméletet és szervezeti elképzeléseit. Gondolkodása azon a kálvini tételen alapul, hogy a vallás-szabadság csak az Istennek való felelősségen alapszik, és az állam csak akkor tudja kormányozni az egyéneket, ha elismeri társadalmi cselekvési képességüket és aktivitásukat és szerves közösségeiket. A *Mi programunkban* Kuyper korának szekuláris politikájával szemben kínált alternatívát, amely a mai napig meghatározó a világ keresztyén politikusaira nézve.

Társadalom- és államelmélete a csoportszuverenitás vagy szféraszuverenitás elméletén alapul, amelyet differenciált felelősségnek is nevezett. Ennek lényege, hogy a társadalom minden csoportja, szférája saját cselekvési hatáskörrel és felelősséggel rendelkezik, a többiével azonos jogon, azaz egyik sem áll a másik fölött. Az önálló csoportokat, szférákat Isten vezetése hangolja össze. A történelmileg kialakult sokszínűség, diverzitás elfogadott, mivel minden teremtmény Isten képére teremtett. A családot más törvények igazgatják, mint például az üzleti életet. Egyik szféra sem törekedhet teljes uralomra, így az egyházszerkezet sem. A társadalmi szférák szabadok, autonómiájuk közvetlenül Isten fennhatósága alá van rendelve. A szervező erő nem az állam végső szuverenitása, sem nem a népszuverenitás, hanem Istené, akinek akaratát minden terület keresi és követi. Elutasítja a mindenható állam német államelméletben megjelenő és később kiteljesedő képét, ahol Isten helyére az állam lép, és mindent maga alá gyűr. Egyházpolitikájában azt szorgalmazta, hogy mindhárom vallási áramlat, a katolikus, a református és a szekuláris egyaránt rendelkezzen a működéséhez, kiteljesedéshez szükséges intézményekkel, iskolákkal, társadalmi intézményekkel, egyetemekkel stb.

13 SZATHMÁRY 2009.

A későbbiekben ez az elmélet a kereszténydemokrata pártok általános programjává vált Európa több országában. Ebből ágazott ki a korporatista állam, és a szubsidiaritás elmélete is. Megemlítjük, hogy Kuyper munkássága a magyar olvasó számára szinte teljesen ismeretlen, műveinek angol fordítása is csak egy pár éve hozzáférhető. Remélhető, hogy az államelmélet kutatói felfedezik Kuyper a jövőben, a reformáció évfordulója ehhez jó kiindulópont lehet.

Összegzés

A hívő ember számára az állam- és kormányforma másodlagos kérdés, a fontos, hogy betartsa Isten törvényét. Ha az uralkodó ezt követi, mindegy, hogy király vagy választott személy, demokratikus legitimitáció vagy hagyomány alapján gyakorolja a hatalmat. Kálvin szerint Isten bölcsességét mutatja, hogy a népek különféle állam- és kormányforma szerint vannak kormányozva, ezek közül egyik sem jobb vagy rosszabb a másikinál. Monarchikus környezetben tisztelni kell a királyt, demokratikus uralom alatt az elnökséget, arisztokratikus köztársaságban a főrendeket.¹⁴ A protestáns gondolkodók Isten szuverenitását más és más társadalmi és kormányzati környezetben egyaránt vallották: Kálvin egy önmagát igazgató városban, Genfben, Luther pedig monarchikus környezetben, a Német-római Császárság keretei között, ezen belül is a szász választófejedelemségben tevékenykedett. Persze ha választani lehet, Kálvin az egyeduralommal szemben foglal állást, és ideálisnak az arisztokratikus demokrácia: „ahol a hatalom többek kezében megoszlik, ott kisebb a veszély, hogy az önkényé fajuljon”.

A polgárok szintén elsősorban Isten szuverenitása alatt állnak, és ezt követi másodsorban az állam, a társadalom. Uralkodó és nép együtt alkotja Isten földi gyülekezetét, így kerül egymás mellé a felvilágosodás forradalmi helyzetében egymással szemben álló két entitás. Az Isten szuverenitása alatt álló polgárok a törvények alapján önálló döntést hozni képes, szabad, tetteiért felelős emberek kell legyenek. A református ember – Sebestyén Jenő neokálvinista teológus szavaival – „sohasem elégedett meg a csendes, építő, de világkerülő kegyesség szellemével, hanem teológiailag és politikailag szeretett gondolkozni egyszerre, mert a kettőt egy magasabb egységben tudta látni az Isten szuverenitásának tükrében”¹⁵ Kálvin, ahogy Birkás Antal fogalmaz, nemhogy nem tiltja, de egyenesen ajánlja az általa szent szolgálatnak tartott világi hivatalviselést a keresztyének számára. A protestáns felfogásban nem különül el teológia és államelmélet.

A törvényes rend és alkotmány a protestáns felfogás szerint tehát a Bibliából ismerhető meg bárki számára, a Szentírás, mint az élet más kérdéseire, erre is teljes választ ad. Közismert, hogy a Biblia egyedüli forrása az isteni kinyilatkoztatásnak a protestáns felfogás szerint (*sola scriptura*). Mind minden foglalkozás, tevékenység számára, legyen az iparos, kereskedő vagy politikus, a Biblia iránymutatást kínál, anélkül, hogy

14 BIRKÁS 2011, 123.

15 Idézi: BIRKÁS 2011, 241.

ezek közül bármelyiket kitüntetve kezelné, így kifejezett ideális kormányzati, gazdasági stb. rendszert a Szentírásban nem találunk. Az állam feladata, hogy érvényre juttassa, vagy legalábbis érvényesülni engedje a Biblia tanítását, amely az egyetemes szeretet alapján áll, így az állam által keresett közjó, közérdek nemcsak a keresztyénekre, hanem mindenkire kiterjed. A felsőbbség így a protestáns felfogásban Isten szolgálja nem a maga hasznára, hanem az emberek javára, akinek a polgárok engedelmisséggel tartoznak, mindaddig, amíg a felsőbbség nem akadályozza őket Isten követésében.¹⁶

Felhasznált irodalom

- BÁN Imre (1958): Fejedelmeknek serkentő órája. *Irodalomtörténet*, 46. évf. 3–4. sz.
- BIRKÁS Antal (2011): *Reformáció, államhatalom, politika*. Budapest, Luther Kiadó.
- KÁLVIN János (1910): *A keresztyén vallás rendszere*. Pápa.
- KUKORELLI István (2007): *Alkotmányjog*. Budapest, Osiris Kiadó.
- SZABÓ Zsolt (2013): Alkotmány és alkotmányosság protestáns szemmel. In: *Hagyomány és érték*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem. 24–30.
- SZABÓ Zsolt (2017): A heidelbergi egyetem évszázadai. *Jogtörténeti Szemle*, 19. évf. 4. sz. 45–49.
- SZATHMÁRY Béla (2004): A Magyarországi Református Egyház szervezetének kialakulása és jelenlegi működése, különös tekintettel az egyházi bíraskodásra. Doktori értekezés, Sárospatak.
- SZATHMÁRY Béla (2009): *Kálvin és a kálvinizmus aktualitása a világban és az egyházban*. Napkút. Forrás: www.napkut.hu/naput_2009/2009_09/071.htm (2018. 05. 01.)
- VINCZE Hanna Orsolya (2013): A fejedelmi reprezentáció mint politikai nyelv Pataki Füsüs János királytükrében. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 117. évf. 1. sz. 69–81.

16 Ez utóbbi fordulatot a Kálvintól származó lelkészi eskü is tartalmazza: „Ígérem, hogy a hatóságnak és a népnek szolgálom mindaddig, míg ez nem akadályoz abban a szolgálatban, amellyel hivatásom szerint Istennek tartozom.” Idézi: SZATHMÁRY 2004, 66.

